

რეზიუმე

ისევე როგორც ნებისმიერი ანტიკური ქვეყნის, ძველი საბერძნეთის ფულადი სისტემაც ემყარებოდა წონის ერთეულებს, რომლებიც ერთდროულად ასრულებდნენ როგორც წონის, ისე სააღრიცხვო ერთეულის ფუნქციებს. ასეთებს წარმოადგენდნენ ტალანტი, მინა, დრაქმა, ობოლი, ლეპტა, ჰალკი.

ძველი რომის პირველ ფულს წარმოადგენდა პრაქტიკულად დაუმუშავებელი, ხოლო შემდეგ კი გამოსახულებებიანი ბრინჯაოს ზოდები. რომში მონეტების გამოშვება დაიწყო ძვ. წ. 312 წლისთვის. ესენია ბრინჯაოს ასი და მისი წარმოებულები. მოგვიანებით დაიწყო ვერცხლის დენარების გამოშვება. სამონეტო სისტემაში არსებითი ცვლილებები განხორციელდა ოქტავიანე ავგუსტუსის (ძვ. წ. 27 წ. - ახ. წ. 14 წ.) დროს, როდესაც იწყება ოქროს აურეუსის სისტემატური მოჭრა.

დიდი ხნის განმავლობაში ებრაელი ხალხისთვის შეკელი წარმოადგენდა მხოლოდ მეზობელი სახელმწიფოების მონეტების დასახელებას, ასევე სააღრიცხვო ფულად ერთეულს. ძველ იუდეაში საკუთარი მონეტის - „პრუტი“-ს (ან „პერუტი“) მოჭრა დაიწყო დაახლოებით ძვ. წ. 140 წელს.

ბიზანტიის სამონეტო სისტემა დასაწყისში აგრძელებდა გვიანი რომის იმპერიის ტრადიციებს, თუმცა ანასტასიუსის რეფორმების შემდეგ (491-518 წწ.) სპეციფიკური ხასიათი შეიძინა - გაბატონდა ოქროსა და ბრინჯაოს (ზოგჯერ მოვერცხლილი) მონეტები ვერცხლის მონეტების უმნიშვნელო გამოყენების პირობებში. მიუხედავად მრავალი სპეციფიკური ნიშნებისა, ძირითად სავაჭრო მონეტებს წარმოადგენდნენ ჯერ კიდევ რომის იმპერიაში გამოჩენილი ოქროს სოლიდი და ვერცხლის მილიარისიუმი.

ნუმიზმატიკური თვალსაზრისით გერმანული ტომების ადრეფეოდალური სახელმწიფოების მონეტები ანტიკური მონეტების მემკვიდრეები არიან. პირველი მონეტები, როგორც წესი, არის ტექნიკური თვალსაზრისით ძალიან არასრულყოფილი, უხეში შეცდომებით შესრულებული ძველბერძნული, ძველრომაული და ბიზანტიური მონეტების ასლები. ძირითადი „ბარბაროსული“ მონეტებია ოქროს შილინგი და ვერცხლის დენარი (დემიე, დენარო, დინერო, დინერო).

არაბეთის ხალიფატის სამონეტო სისტემაც ქრონოლოგიურად განეკუთვნება შუა საუკუნეებს. ეს სამონეტო სისტემა ჩამოყალიბდა ორი თავიდან მეზობელი, შემდეგ კი დაპყრობილი იმპერიების - ბიზანტიის და სასანიდების იმპერიების ფულადი სისტემების ბაზაზე. ბიზანტიის იმპერიაში ძირითად მონეტას წარმოადგენდა ოქროს სოლიდი, ხოლო მეორეში - ვერცხლის დრაქმა.

საკვანძო სიტყვები: ანტიკური მონეტები, ტალანტი, დრაქმა, დენარი, შეკელი, შილინგი.

Summary

World's First Coins

As any other ancient country, currency system of the ancient Greece was based on the units of mass having functions of both, units of mass and calculation. Such units were Talent, Mina, Drachma, Obol, Lepta, Hulk.

First currency of ancient Rome was practically raw bronze bars, lately followed the ones with engravings. In Rome, issuance of coins started in around 312 BC. Those coins were bronze As and its derivatives. It was then when silver Denarius was introduced in Rome. The coinage was changed during the reign of Octavian Augustus (27 BC – 14 AD) when golden Aureus was minted.

During the years, Shekel was coin and currency unit of foreign countries' for Jewish people. Ancient Judea started production of its own currency – “Prutah” in around 140 BC.

Byzantine currency system was primarily following the late Roman Empire traditions. However, after the reforms of Anastasius (491-518) it obtained a specific feature – predominance of golden and bronze (sometimes silver covered) coins compared to the limited use of silver coins. Despite many specific features, main trade coins were golden Solidus and silver Miliarensis.

From numismatic perspective, coins of early feudal states of German tribes are descendants of ancient coins. First coins are normally technically imperfect copies of ancient Greek, Roman and Byzantine coins produced with rough mistakes. Main “Barbarous” coins are golden Shilling and silver Denarius (Denaro, Dinero, Dinheiro).

Currency system of Arab Caliphate is chronologically part of middle ages. This currency system was developed based on currency systems of primarily neighboring, then conquered Empires of Byzantium and Sassanid. Main coin in Byzantine Empire was golden Solidus, while in Sassanid Empire it was silver Drachma.

Keywords: Ancient coin, Talent, Shilling, Denarius, Shekel, Drachma

ფულის ნიშნების სრულფასოვანი კვლევით ნათელი ეფინება ჩვენი საზოგადოების შორეული თუ ახლო წარსულის ისეთ მნიშვნელოვან დეტალებს, რომლებზეც ცნობები სხვა წყაროებში არ მოგვეპოვება. სწორედ ეს განაპირობებს იმ განსაკუთრებულ ინტერესს, რასაც ფულის ნიშნების, და მათ შორის მონეტების მიმართ იჩენენ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების მეცნიერები.

ძალიან ძველ დროში ადამიანს დაეხდა მეტად კონსტრუქციული აზრი — ერთი საქონელი გაეცვალა მეორეზე. თავდაპირველად ნივთებს ყოველგვარი პრინციპის გარეშე ცვლიდნენ, მაგრამ დროთა განმავლობაში შენიშნეს, რომ ზოგიერთი საქონელი უფრო ლიკვიდურია, ვიდრე სხვ.

დროთა განმავლობაში გაიჩნდა, რომ ყველაზე ლიკვიდური ქონება ოქრო და ვერცხლია, ხოლო ძველი ნელთალრიცხვის XIII საუკუნისთვის ადამიანები იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ გაცვლითი ოპერაციების სანარმოებლად უფრო კომფორტული იქნებოდა, თუ ეს ოქროსა და ვერცხლის ნაჭრები ერთი და იგივე წონის, და შეძლებისდაგვარად, ზომის და ფორმის იქნებოდა. ასე, ძველი ნელთალრიცხვის XIII საუკუნეში გაჩნდა ოქროსა და ვერცხლის ნაკეთობები, რომლებიც ფორმითა და ზომით მუხუდოს მარცვლებს ნააგავდა. მოგვიანებით ადამიანმა აიღო ოქროს მუხუდოს მარცვალი, დადო სამჭედლოზე, რომელზეც წინასწარ გამოსახა რალაც ნახატი და ურო დაარტყა, რის შედეგადაც ოქროს ნაჭერზე გამოისახა იგივე ნახატი. სწორედ ასე გაჩნდა მსოფლიოში ყველაზე ძველი მონეტა, რომელიც თარიღდება დაახლოებით ძვ. წ. 687-654 წლებით და მოიჭრა ლიდის სამეფოში, რომელიც მდებარეობდა დღევანდელი თურქეთის დასავლეთ ნაწილში. იმ დროში ლიდის მმართველი იყო მეფე ჰიგესი და ამიტომაც ამ მონეტას დაერქვა ჰიგესის სტატერი.

ვინაიდან, ოქროთი და ვერცხლით პირველი სავაჭრო ოპერაციები ხორციელდებოდა მათი აწონვით, პირველი ფულადი ერთეულები (ტალანტი და სტატერი) სახელს იღებენ აწონვის პროცესთან დაკავშირებით.

ტალანტი იყო სააღრიცხვო-ფულადი ერთეული და წონის ერთეული, რომელსაც სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა ქვეყნებში და სავაჭრო ოპერაციებში განსხვავებული მნიშვნელობა გააჩნდა. ალექსანდრე მაკედონელის მომდევნო პერიოდში ძველბერძნული ფულადი ტალანტი დაახლოებით 25,9 კილოგრამს უტოლდებოდა. სტატერი კი ძველებური მონეტაა, რომელიც გამოიყენებოდა, ძირითადად, ძველ საბერძნეთში და ლიდიაში ძვ. წ. VII საუკუნიდან ახ. წ. I საუკუნის შუა პერიოდამდე. სხვადასხვა დროსა და ადგილას ის განსხვავებული რაოდენობის ოქროს შეიცავდა. მაგალითად, ჰიგესის სტატერი შეიცავდა დაახლოებით 14 გრ ელექტრუმს. ყველაზე ცნობილი ლიდური სტატერი (ძვ. წ. VI საუკუნე) წარმოადგენდა ბრტყელ ფირფიტას, რომლის ერთ მხარეს გამოსახული იყო ლომის თავი (ლიდის სიმბოლო), ხოლო მეორე მხარეს გაუგებარი ჩაღრმავებები

ჰქონდა (სავარაუდოდ დარტყმებისაგან).

ძვ. წ. VI საუკუნის ბოლოსთვის ადამიანებმა ისწავლეს ელექტრუმის დაყოფა ვერცხლად და ოქროდ. სწორედ ამ დროს გაჩნდა პირველი მონეტები მაღალი სინჯის ოქროსგან — დარიკები, რომლებსაც ჭრიდნენ სპარსეთის მეფე დარიოს I მეფობის (მეფობდა ძვ. წ. 522-486 წწ.) დროს. თუმცა არსებობს აზრი, რომ მაღალი სინჯის ოქროსგან პირველი მონეტა მოიჭრა ჯერ კიდევ ლიდის მეფის კრეზის დროს (მეფობდა ძვ. წ. 560-546 წწ.), მაგრამ ჩვენამდე მხოლოდ დარიკებმა მოაღწიეს. დარიკს ჭრიდნენ 980 სინჯის ოქროსგან და იწონიდა 8,4 გრამს. დარიკის ავერსზე გამოსახული იყო მეფე მშვილდოსნის სახით, ხოლო რევერსზე ჩანდა დარტყმის კვალი.

ოქროს და ვერცხლის მონეტებმა თანდათანობით სავაჭრო მიმოქცევიდან გამოდევნეს მათი წინამორბედები, რომლებზეც გამოსახულებები არ იყო.

ანტიკური მონეტები. ძველი საბერძნეთი. ისევე როგორც ნებისმიერი სხვა ანტიკური ქვეყნის, ძველი საბერძნეთის ფულადი სისტემაც ემყარებოდა წონის ერთეულებს, რომლებიც ერთდროულად ასრულებდნენ როგორც წონის, ისე სააღრიცხვო ერთეულის ფუნქციებს. ძველი საბერძნეთისთვის, უპირველეს ყოვლისა, ასეთებს წარმოადგენდნენ ტალანტი, მინა, დრაქმა, ობოლი, ლეპტა, ჰალკი, რომლებიც ექვემდებარებოდნენ შემდეგ საბაზისო შეფარდებებს, თუმცა გააჩნდათ მრავალი ადგილობრივი გადახრები: 1 ტალანტი = 60 მინა = 3000 სტატერი = 6000 დრაქმა; 1 სტატერი = 2 დრაქმა (დიდრაქმა) = 12 ობოლი = 96 ჰალკი. მონეტების სახით იჭრებოდა მხოლოდ სტატერები, დრაქმები, ობოლები, ჰალკები, მათი წილადები (მაგალითად, ჰექტა=1/6 სტატერი) და მათი ჯერადები (მაგალითად, ტეტრადრაქმა - 4 დრაქმა). ტალანტი და მინა წარმოადგენდნენ სააღრიცხვო ცნებებს.

ტალანტი (ძვ. ბერძ. *τάλαντον*, ლათინურად *talentu* - „წონა“, „ტვირთი“) წარმოადგენდა ძველი საბერძნეთის უმაღლეს წონით ერთეულს და ნასესხები იყო ბაბილონიდან. ბაბილონის ტალანტი, რომელიც ერთი ვერსიით, თავდაპირველად აღნიშნავდა კამეჩის (ხარის) წონას, იყოფოდა 60 მინად, ხოლო მინა, თავის მხრივ - 60 შეკეკლად. სემიტური ხალხების მიერ ბაბილონიდან ტალანტი აღებული იქნა როგორც წონითი ერთეული და გავრცელება ჰპოვა ხმელთაშუა ზღვის აუზში. როგორც წონის და სააღრიცხვო ერთეული, ტალანტი ნახსენები აქვს ჰომეროსს. ისევე როგორც ბაბილონის ტალანტი, ის იყოფოდა 60 მინად, მაგრამ მინა უკვე შედგებოდა 100 ნაწილისგან - დრაქმებისგან, ხოლო დრაქმა - 6 ობოლისგან. ამრიგად, 1 ტალანტი უტოლდებოდა 60 მინას, 6000 დრაქმას, 36 000 ობოლს.

სიტყვა მინა (ძვ. ბერძ. *μνᾶ*, ლათინურად *mina, mna*) წარმოდგება ასირიულ-ბაბილონური სიტყვისგან „მანა“ - დათვლა. დრაქმა (ძვ. ბერძ. *δραχμή*, ლათინურად *drachma*) - ძველბერძნული

სიტყვისგან „პეში“ ან „ხელით დატაცებული“. სახელწოდება მიეკუთვნება იმ პერიოდს, როდესაც ფულადი გაცვლის საშუალებას წარმოადგენდა ლითონის 4-წახნაგიანი წკირები - ობოლები, რომელთა 6 ცალი, მუჭაში მოქცეული, ქმნიდა დრაქმას. ბროკპაუზის და ეფრონის ენციკლოპედიურ ლექსიკონში სიტყვა „დრაქმის“ წარმოშობის სხვა ვერსიაც მოცემული: ასირიული სიტყვიდან „დაგარ-მანა“, რაც აღნიშნავს „მინას მესამოცედი“, ვინაიდან თავდაპირველად დრაქმა შესაძლოა შეიცავდა მინას არა 1/100-ს, არამედ 1/60-ს.

აუცილებელია ვახსენოთ ძველი საბერძნეთის კიდევ 3 საბაზისო ფულადი ერთეული: სტატერი, ჰალკი და ლეპტა. სტატერი (ძვ. ბერძ. *στατήρ* - „სასწორის ხარისხი“, „სასწორი“) - როგორც წესი, აღნიშნავდა უპირველეს ყოვლისა დრაქმის ორმაგ (ზოგჯერ სამმაგ) წონას, ანუ უტოლდებოდა 1/50 მინას ან 2 დრაქმას. ჰალკის სახელწოდება (ძვ. ბერძ. *χάλκος*) მომდინარეობს ძველბერძნული სიტყვისგან, რაც „სპილენძს“ ნიშნავს ან ქალაქის სახელწოდებიდან - ჰალკის, რომელიც აქტიურად იყო ჩართული სპილენძით ვაჭრობაში. ლეპტა (ძვ. ბერძ. *λεπτόν* - „კანგაცლილი“, ანუ პატარა, წვრილი) - თავდაპირველად წარმოადგენდა წონის ყველაზე მცირე ერთეულს, რომელიც შემდგომში გახდა ყველაზე წვრილი სპილენძის მონეტა. ათენში 1 ობოლი უტოლდებოდა 8 ჰალკს, ხოლო 1 ჰალკი - 7 ლეპტას. დაახლოებით ახ. წ. I საუკუნეში ჰალკი უკვე უტოლდებოდა 2 ლეპტას.

ძველი საბერძნეთის ფულადი სისტემის დამახასიათებელი ნიშანი იყო ერთიანი სამონეტო ერთეულის (ერთიანი სისტემის) არარსებობა (მონეტების დადგენილი ოდენობა, რომელიც უნდა მოიჭრას კონკრეტული ლითონის გარკვეული ოდენობიდან) და მრავალი სტანდარტის არსებობა, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდებოდნენ მონეტაში ძვირფასი ლითონის შემცველობით და/ან საბაზისო სამონეტო ლითონად ოქროს ან ვერცხლის გამოყენებით. ალექსანდრე ზოგრაფი გამოყოფს არანაკლებ 15 ასეთ სტანდარტს. ყოველ პოლიტიკურად ავტონომიურ ერთეულს უფლება ჰქონდა მოეჭრა საკუთარი მონეტა და ამისათვის იყენებდა საკუთარ ნორმებს (ძველი საბერძნეთის და მისი კოლონიების ფულის გამოშვების ცენტრების საერთო რაოდენობა აღემატებოდა 2000-ს), შესაბამისად, შესაძლებელია მხოლოდ ყველაზე გავრცელებულ სამონეტო ერთეულზე საუბარი. ათენის აღზევების დროიდან ასეთს წარმოადგენდა ატიკური სამონეტო ერთეული, რომელიც ათენში სოლონის კანონმდებლობით დამკვიდრდა დაახლოებით ძვ. წ. VI საუკუნის დასაწყისში და განდევნა ეგინური სამონეტო ერთეული. ჯერ კიდევ არქაულ ეპოქაში ატიკური ნორმა გავრცელდა ჩრდილოეთ საბერძნეთში, აფრიკის ჩრდილოეთ სანაპიროზე და სიცილიაში. ძვ. წ. IV საუკუნეში ფილიპე II-მ იგი შემოიღო მაკედონიის იმპერიაში ოქროს მონეტებისთვის, ხოლო ალექსანდრე მაკედონელმა - ვერცხლის

მონეტებისთვის. შედეგად მონეტების ჭედვის საქმეში ატიკური ნორმა გაბატონდა ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ ნაწილში.

ძველი რომი და რომის რესპუბლიკა. ძველი რომის პირველ ფულს წარმოადგენდნენ პრაქტიკულად დაუმუშავებელი ბრინჯაოს ზოდები (*Aes rude*), შემდეგ კი გამოსახულებებიანი ბრინჯაოს ზოდები (*Aes signatum*). ზოგჯერ პირველი რომაული მონეტების წარმოშობას უკავშირებენ მეფერეფორმატორის სერვიუს ტულიუსის (ძვ. წ. 578-535 წწ.) სახელს, მაგრამ წიგნის „რომის მონეტები“ ავტორის პეროლდ მეტინგლის აზრით, რომში მონეტების გამოშვება დაიწყო ძვ. წ. 289 წლამდე მცირე ხნით ადრე, როდესაც შემოდებულ იქნა მონეტარიუმების ინსტიტუტი (ჩინოვნიკები მონეტების მოჭრის საქმეში), უფრო ზუსტად კი ძვ. წ. 312 წლისთვის. ეს მონეტები, რომელთა საერთო სახელწოდებაა „მძიმე ბრინჯაო“ (ლათ. *Aes Grave*), იყო ბრინჯაოს ასი (ლათ. *ass*, ასევე ლათინურიდან *aes* - სპილენძი, ბრინჯაო, ან ლათინურიდან *assula* - ერთეული, მთლიანი), ასევე მისი წარმოებულები: სემისი (1/2 ასი), ტრიენსი (1/3 ასი), კვადრანსი (1/4), სექსტანსი (1/6), უნცია (1/12) და სხვა. თავდაპირველად ასი იწონიდა 1 ლიბრას (*Ass libralis*), მაგრამ შემდეგ მისი წონა მუდმივად მცირდებოდა: ძვ. წ. 289 წელს - 1/2 ლიბრამდე, ძვ. წ. 268 წელს - 1/6-მდე, ძვ. წ. 217 წელს - 1/12-მდე, ხოლო ძვ. წ. 89 წელს - 1/24 ლიბრამდე.

ძვ. წ. 268 წელს სპილენძის (ბრინჯაოს) მონეტების პარალელურად რომმა დაიწყო ვერცხლის დენარების გამოშვება, რომელიც 4 სკრუპულას (4,55 გრ) იწონიდა. გამომდინარე იმ დროს დადგენილი შეფარდებიდან სპილენძისა და ვერცხლის ფასებს შორის (120:1), 1 დენარი გაუთანაბრეს 10 ასს.

ძვ. წ. 217 წელს ერთდროულად ასის მასის 1/12 ლიბრამდე შემცირებასთან ერთად, რომმა მოახდინა დენარის დევალვაცია 3 სკრუპულამდე. შედეგად მისი ღირებულება გაუტოლდა 16 ასს და ეს შეფარდება შენარჩუნდა ავგუსტუსის რეფორმებამდე. ოდნავ მოგვიანებით (ძვ. წ. 209 წელს) მიმოქცევაში პირველად, მაგრამ მხოლოდ ხანმოკლე დროით, გამოშვებულ იქნა ოქროს მონეტები წონით 6, 3, 2 და 1 სკრუპული.

რომის რესპუბლიკაში უკანასკნელი ფულის რეფორმა გატარდა ძვ. წ. 89 წელს პლავიუს პაპირიუსის კანონის თანახმად. ასის წონის შემცირებით 1/24 ლიბრამდე, მაგრამ ვერცხლის მონეტების წონის შენარჩუნებით და ასევე დენარის შეფარდების შენარჩუნებით ასის მიმართ (1/16), რომმა ფაქტიურად სპილენძის მონეტები გადააქცია საკრედიტო ფულად.

რომის იმპერია. სამონეტო სისტემაში არსებითი ცვლილებები განხორციელდა ოქტავიანე ავგუსტუსის (ძვ. წ. 27 წ. - ახ. წ. 14 წ.) დროს, როდესაც იწყება ოქროს აურეუსის სისტემატური მოჭრა. იგი გაუტოლდა 25 დენარს. ამავე პერიოდში განხორციელდა სპილენძის ნომინალების სისტემის გადახედვა: სეს-

ტერციუმი (4 ასი) და დუპონდიუმი (2 ასი) იჭრება აურიჰალკისგან, ხოლო ასი და კვადრანსი - ბრინჯაოსგან. ამგვარად, რომის სამონეტო სისტემამ მიიღო შემდეგი სახე: 1 აურეუსი = 25 დენარი = 100 სეს-ტერციუმი = 400 ასი = 1600 კვადრანსი.

იმპერატორ ნერონის დროიდან, ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესების გამო დაიწყო მონეტების გაფუჭება - აურეუსის და დენარის წონა და სინჯი ფარულად შემცირებას იწყებს. ამან შეარყია მოსახლეობის ნდობა ფულადი სისტემის მიმართ. იმპერატორმა კარაკალამ სცადა მდგომარეობის გამოსწორება და მიმოქცევაში გაუშვა ვერცხლის ანტონინიანი, რომელიც გაცვლისას შეადგენდა 2 დენარს, მაგრამ ამ ნაბიჯსაც მხოლოდ მოკლევადიანი ეფექტი ჰქონდა: III საუკუნის ბოლოსათვის ვერცხლის მონეტები პრაქტიკულად სპილენძისგან იჭრებოდა, ზოგჯერ მხოლოდ ზედაპირი იფარებოდა ვერცხლით. ოქროს მონეტებიც მსგავს მდგომარეობაში აღმოჩნდა.

მდგომარეობის გაუმჯობესება მხოლოდ იმპერატორმა კონსტანტინე I დიდმა შეძლო, რომელმაც დაიწყო მაღალსინჯიანი ოქროს სოლიდის გამოშვება წონით 4,55 გრამი (1/72 ფუნტი), შემოიღო ახალი სტანდარტი ვერცხლის მონეტებისთვის და ვერცხლის მონეტების ღირებულება მიაბა ფუნტი ოქროს ღირებულებას: ვერცხლის მილიარსიუმი ღირდა 1/1000 ფუნტი ოქრო, ხოლო სილიქვა - 1/1728 ფუნტი ოქრო. დასავლეთ რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ ეს სისტემა მემკვიდრეობით ერგო ბიზანტიის იმპერიას.

ბერძნული კოლონიები, ელინური სახელმწიფოები და რომის პროვინციები. რომის და მისი პროვინციების ფულადი სისტემების უნიფიკაციის პროცესი მიმდინარეობდა რომის დამპყრობლური ომების მთელი პერიოდის განმავლობაში. რომაელებიც და თვითონ პროვინციებიც აკორექტირებდნენ საკუთარი მონეტების წონას რომის სტანდარტებთან მიახლოების მიზნით. ხანგრძლივი დროის განმავლობაში რომი დიდი სიფრთხილით ეკიდებოდა დაპყრობილ ტერიტორიებზე თავისი სამონეტო სტანდარტების დანერგვას. ის მონეტებიც კი, რომლებიც იჭრებოდა რომში, მაგრამ განკუთვნილი იყო პროვინციებში მიმოქცევისთვის, იჭრებოდა ადგილობრივი გარეგნული იერით და ადგილობრივი სამონეტო ერთეულით.

მთავარ ამოცანას წარმოადგენდა მდგრადი თანაფარდობის შენარჩუნება ძირითად პროვინციულ მონეტებს, რომლებიც როგორც წესი წარმოადგენდნენ სტატერის ან დრაქმის ჯერადს ან ნილადს, და რომის ძირითად მონეტას - დენარს შორის. ეს უკანასკნელი თავდაპირველად დრაქმაზე რამდენადმე უფრო მძიმე იყო, შემდეგ კი უფრო მსუბუქი (უფრო ზუსტად, ერთი სახეობის დრაქმებზე უფრო მძიმე და სხვა დრაქმებზე უფრო მსუბუქი), მაგრამ როგორც წესი, მას უთანაბრდებოდა გარკვეული შენიშვნებით, რაც გამომდინარეობდა ძველბერძნული სამონეტო ჭედურობის მრავალგვარი სტანდარტებიდან. ასე, მაგალითად, უფრო მძიმე ტეტრადრაქმა (4 დრაქმა),

რომელიც იჭრებოდა სირიის ანტიოქიაში, უტოლდებოდა 4 დენაიუმს; შედარებით მსუბუქი მცირეაზიული ტეტრადრაქმები და ფინიკიური დისტატერები - 3 დენარს; თავისი არსით ბილონური პტოლემეოსების ტეტრადრაქმა (ალექსანდრინური) — 1 დენარს.

ახ. წ. II საუკუნეში სიტყვები „დენარი“ და „დრაქმა“ თავისი არსით სინონიმებად იქცნენ, წარმოადგენდნენ ერთ ფულად ერთეულს, რომელსაც დასავლეთში ეწოდებოდა დენარი, ხოლო აღმოსავლეთში - დრაქმა.

სესტერციუმი და უფრო დაბალი ღირსების მონეტები განკუთვნილი იყო, პირველ რიგში, მეტროპოლიაში მიმოქცევისთვის, პროვინციებში ისინი იშვიათად და შემთხვევით თუ მოხვედებოდნენ. წვრილი გაცვლითი მონეტებით მათი შიდა ბაზრების მომარაგება ადგილობრივი სამონეტო დაწესებულებების საქმეს წარმოადგენდა.

ისრაელი და იუდეა. დიდი ხნის განმავლობაში ებრაელი ხალხისთვის სიკლი (შეკელი) წარმოადგენდა მხოლოდ მეზობელი სახელმწიფოების მონეტების დასახელებას, ასევე სააღრიცხვო ფულად ერთეულს, რომელიც გამოიყენებოდა, მაგალითად, მნიშვნელოვანი სატაძრო (წმინდა) გადასახადის გამოსათვლელად. იუდეაში ახ. წ. I საუკუნის დასაწყისისთვის ჩამოყალიბებული ზომებისა და წონის სისტემა, რომელსაც ზოგჯერ თალმუდურს უწოდებენ, მომდინარეობდა შემდეგი ძირითადი თანაფარდობებიდან: 1 ტალანტი = 60 მინა = 1500 წმინდა (ბიბლიური, მძიმე, ორმაგი) სიკლი (შეკელი) = 3000 უბრალო (მსუბუქი, ნახევარი) სიკლი (შეკელი). ყველა ჩამოთვლილი ერთეული წარმოადგენდა მხოლოდ სააღრიცხვო ცნებებს.

შესაძლოა, პირველ საკუთარ მონეტებს წარმოადგენს ძვ. წ. IV საუკუნეში დანყებული (ამ დროს იუდეა იმყოფებოდა სპარსეთის იმპერიის ძალაუფლების ქვეშ) დრაქმების და ობოლების მიბაძვების გამოშვება ღაზაში, აშდოდში, აშკლონში, ტირეში და სიდონში. მათი დამახასიათებელი თავისებურებაა - არამეული წარწერა იეზუდი, ანუ იუდეა. თუმცა შეუძლებელია ერთმნიშვნელოვანი დასკვნის გაკეთება იმის თაობაზე, ეს მონეტები იყო ცენტრალური ხელისუფლების მიერ დამზადებული მონეტები მის კონტროლს დაქვემდებარებული პროვინციებისთვის (რაც საკმაოდ გავრცელებულ პრაქტიკას წარმოადგენდა ანტიკურ ეპოქაში), თუ ადგილობრივმა ხელისუფლებამ მიიღო საკუთარი სამონეტო რეგალია.

ექვგარეშეა, რომ ძველ იუდეაში მონეტების დამოუკიდებელი მოჭრა დაიწყო სიმონის გამეფებიდან ცოტა ხანში, რომელიც ჰასმანური დინასტიის პირველი წარმომადგენელი იყო (ძვ. წ. II საუკუნის შუა ხანები).

საკუთარი მონეტის მოჭრა, რომელსაც დაერქვა „პრუტი“ (ან „პერუტი“), დაიწყო დაახლოებით ძვ. წ. 140 წელს და მცირე შესვენებებით იჭრებოდა ახ. წ. 95-96 წლებამდე (უფრო ზუსტი დათარიღება შეუძლებელია, ვინაიდან ამ ტიპის მონეტებზე,

მცირე გამოჩენის გარდა, გამოშვების წელი არ აღინიშნებოდა). სპილენძის პრუტებს, რომელთა წონა თავდაპირველად ეფუძნებოდა ძველბერძნულ სტანდარტებს (უთანაბრდებოდა ჰაკლს), ხოლო შემდეგ უახლოვდებოდა ძველ რომაულ სტანდარტებს, უშვებდნენ პრაქტიკულად ჰასმანური დინასტიის ყველა მეფეები, იროდიადების დინასტიის წარმომადგენლები, რომის პრეფექტები და პროკურატორები.

თუმცა ყველაზე ღირებულს ებრაელებისთვის წარმოადგენდა სიკლები (შეკვლები): სააღრიცხვო მსუბუქი სიკლი დიდრაქმის (ფინიკიური სტატერის სტანდარტის) ექვივალენტური იყო, ხოლო მძიმე სიკლი - ტეტრადრაქმის (ფინიკიური დისტატერის). იუდეის ფულად სისტემაში მათი ადგილი აიხსნება ადგილობრივი წმინდა გადასახადის გადახდის რეგლამენტით, რომელიც ებრაელების ეგვიპტიდან გამოსვლის დროიდან იერუსალიმის ტაძრის საჭიროებისთვის ამოიღებოდა მთელი ზრდასრული მოსახლეობიდან. ამით აიხსნება პირველი დამოუკიდებელი გამოშვების საკუთარი იუდეური ვერცხლის სიკლების (შეკვლების) მნიშვნელობა 66-71 წლების პირველი იუდეური აჯანყების დროს. მეორე და უკანასკნელი გამოშვება განხორციელდა ბარ-კოჰბის აჯანყების დროს (ახ. წ. 132-135 წწ.).

ბიზანტიის იმპერია. ბიზანტიის სამონეტო სისტემა დასაწყისში აგრძელებდა გვიანი რომის იმპერიის ტრადიციებს, თუმცა ანასტასიუსის რეფორმების შემდეგ (491-518 წწ.) სპეციფიკური ხასიათი შეიძინა. ერთ-ერთი მთავარი თავისებურება იყო ოქროსა და ბრინჯაოს (ზოგჯერ მოვერცხლილი) მონეტების გაბატონება ვერცხლის მონეტების უმნიშვნელო გამოყენების პირობებში. მიუხედავად მრავალი სპეციფიკური ნიშნებისა, ბიზანტიაში ძირითად სავაჭრო მონეტებს წარმოადგენდნენ ჯერ კიდევ რომის იმპერიაში გამოჩენილი ოქროს სოლიდი და ვერცხლის მილიარისიუმი. სოლიდმა შეინარჩუნა სტანდარტული მონეტის მნიშვნელობა თითქმის კონსტანტინეპოლის დაცემამდე, თუმცა იმპერიის არსებობის ბოლო ასწლეულში ოქრო, როგორც სამონეტო ლითონი, თითქმის აღარ გამოიყენებოდა. მილიარისიუმის მნიშვნელობა შემოიფარგლება IX-XI საუკუნეებით.

ბარბაროსული სახელმწიფოები. მიუხედავად იმისა, რომ გერმანული ტომების ადრეფეოდალური სახელმწიფოების ისტორია ისტორიულ ლიტერატურაში მიეკუთვნება შუასაუკუნეებს, ნუმიზმატიკური თვალსაზრისით მათი მონეტები ანტიკური მონეტების მემკვიდრეები არიან. პირველ მონეტებს იმ სახელმწიფოებისა, რომლებიც წარმოიქმნენ და გაქრნენ ხალხების დიდი გადასახლების (IV-VII საუკუნეები) შედეგად, ან ხალხებისა, რომლებმაც უშუალოდ არ განიცადეს ბერძნული ან ბერძნულ-რომაული კულტურის გავლენა, ნუმიზმატიკურ ლიტერატურაში ეწოდებათ „ბარბაროსული მიმბაძველობა“. ეს, როგორც წესი, არის ტექნიკური თვალსაზრისით ძალიან არასრულყოფილი, უხეში შეცდომებით შესრულებული ძველბერძნული, ძველრომაული და ბიზანტიური

მონეტების ასლები. ძირითადი „ბარბაროსული“ მონეტებია ოქროს შილინგი და ვერცხლის დენარი (დემიე, დენარო, დინერო, დინეირო). ოქროს შილინგი - სოლიდის გერმანული სახელწოდებაა, რომელიც გახდა შილინგის წინამორბედი, ხოლო ვერცხლის დენარი - ეს არის ვერცხლის სილიქვის ადგილობრივი სახელწოდება, რომლის ღირებულება გამოიხატებოდა სააღრიცხვო დენარებში. ორივე იჭრებოდა მხოლოდ დროიდან (481-751 წწ.), მაგრამ გააჩნდათ მხოლოდ ლოკალური, ადგილობრივი მნიშვნელობა.

არაბეთის ხალიფატი. ისევე როგორც ევროპის ბარბაროსული სახელმწიფოების, არაბეთის ხალიფატის სამონეტო სისტემაც ქრონოლოგიურად განეკუთვნება შუა საუკუნეებს, თუმცა არაბული მონეტების ძირითადი ტიპები ახლოსაა ანტიკურებთან. ეს სამონეტო სისტემა ჩამოყალიბდა ორი თავიდან მეზობელი, შემდეგ კი დაპყრობილი იმპერიების - ბიზანტიის და სასანიდების იმპერიების ფულადი სისტემების ბაზაზე. ბიზანტიის იმპერიაში ძირითად მონეტას წარმოადგენდა ოქროს სოლიდი, ხოლო მეორეში - ვერცხლის დრაქმა, რომელიც დაახლოებით შეესაბამებოდა ძველბერძნულ დრაქმას და გვიანი პერიოდის რესპუბლიკურ დენარს. ამ ორმა, წონით თითქმის თანაბარმა (4 გრამზე ოდნავ მეტი), მაგრამ სხვადასხვა ლითონისგან დამზადებულმა მონეტამ არაბებთან ლოკალური სახელწოდებები შეიძინა (სოლიდი გახდა დენარი, ოქროს დენარი, ხოლო დრაქმა - დირჰემი) და წარმოადგენდა ხალიფატის საკუთარი მონეტების წინამორბედებს (საკუთარი დირჰემის მოჭრა დაიწყო 692-696 წლებს შორის, ხოლო დენარის - 696 წელს). დენარი და დირჰემი ნახსენებია ყურანში, რაც გახდა დამატებითი ფაქტორი მუსულმანურ სამყაროში ამ მონეტების ფართოდ გავრცელებისათვის. ევროპაში XI-XIII საუკუნეებში დენარის მიბაძვით იჭრებოდა ესპანური და პორტუგალიური მარავედები და ასევე ესპანური დობლები.

ანტიკური მონეტები.
სააღრიცხვო ფულადი ერთეულები

ძველბერძნული მონეტები

- ტალანტი;
- მინა;
- სტატერი და მისი წილადები: ჰექტა;
- დრაქმა და მისი წარმოებულები: ტეტრადრაქმა; დიდრაქმა;
- ობოლი და მისი წარმოებულები: პენტობოლი; ტეტრაობოლი; ტრიობოლი; დიობოლი; ტრიჰემიობოლი.
- ჰალკი და მისი წარმოებულები: დიჰალკი; ჰემიჰალკი;
- ლეპტა და მისი წარმოებულები: დილეპტონი; ტრილეპტონი.

სპარსული მონეტები

- დარიკი (ოქროს სტატერი);
- სიგლოსი (სიკლი, ვერცხლის სტატერი).

ძველი რომის ფულის ადრეული ფორმები

- Aes rude;
- Aes signatum;
- Aes grave.

რომის რესპუბლიკის მონეტები:

- ლიბრა - სააღრიცხვო ფულადი ერთეული
- ვიქტორიატი (დრაქმა) და მისი წარმოებულები: ორმაგი ვიქტორიატი (კვადრიგატი, დიდრაქმა); ნახევარვიქტორიატი (1/2);
- დენარი და მისი წარმოებულები: ქვინარიუმი (1/2); სესტერციუმი (1/4);
- ასი და მისი წარმოებულები: დეკუსიუმი (10); კვინკუსიუმი (5); კვადრუსიუმი (4); ტრიბონდიუმი (3); დუბონდიუმი (2); დუნესი (11/12); დესტანსი (10/12); დოდრანსი (9/12); ბესი (8/12); სეპტუნესი (7/12); სემისი (6/12); კვინკუნესი (5/12); ტრიენსი (4/12); კვადრანსი (3/12); სესტანსი (2/12);
- უნცია და მისი წარმოებულები: სესუნცია (1 1/2); სემუნცია (1/2); კვარტუნცია (1/4).

რომის იმპერიის და ბიზანტიის მონეტები

- ანტონინიანი;
- არგენტიუსი;
- სილიქვა;
- მილიარისიუმი;
- აურეუსი;
- სოლიდი (ნომიზმა, ბეზანტი) და მისი წარმოებულები: სემისისიუმი (სემისიუმი) (1/2); ტრემისისიუმი (ტრემისიუმი, ტრიენსი) (1/3);
- ფოლისიუმი;
- მაიორინი;

- ნუმია;
- ცენტენიონალიუმი.

ბერძნული კოლონიების, ელინისტური მონარქიების და რომის პროვინციების მონეტები

- ტეტრადრაქმა: ალექსანდრინერი (ალექსანდრიული ტეტრადრაქმა); კისტოფორი (კისტოფორული ტეტრადრაქმა);
- ასარიუმი (ასარიონი);
- ლიტრა და მისი წარმოებულები: ჰემილიტრონი (1/2); ტეტრასი (1/3); ჰექსასი (1/6); ონკია (1/12); სინდიკის მონეტები.

იუდეის და ისრაელის მონეტები

- კიკარი;
- მანე;
- პერესი, ფარესი (ნახევარმინა);
- სიკლი (შეკელი) და მისი წარმოებულები: ნეცეფი (5/6); პიმი (4/6=2/3); ბეკა (3/6=1/2);
- ჰერა;
- სელა;
- ზაზი (ზუზი);
- მაახი (ჰერა);
- ისარი;
- პრუტა.

სხვა მონეტები

- ბიატეკი;
- კოლხური მონეტები;
- კელტური მონეტები.

სტატერი. ლიდა. ძვ. წ. VI ს.

დარიკი. სპარსეთი. აქემენიდური ხანა. დაახლოებით ძვ. წ. 375-332 წწ. 8.36 გრ.

ობოლი. მეტაპონტა. დაახლოებით
ძვ. წ. 425-350 წწ.

ტეტრადრაქმა. პტოლემეოს I.
ძვ. წ. 310-305 წწ. 15.7 გრ.

დენარი. იუნონა მონეტას გამოსახულებით.
დაახლოებით ძვ. წ. 46 წ.

კისტოფორი (კისტოფორული ტეტრადრაქმა).
მცირე აზია. ძვ. წ. II-I საუკუნეები.

აურელსი. რომის იმპერია. ოქრო. 64-65 წწ. 7.3
გრ. 18 მმ.

ასი. ნერონის პერიოდი. 54-68 წწ.

პრუტი. იუდეა. ძვ. წ. I ს. - ახ. წ. I ს.

სიკლი (შეკელი). პირველი იუდეური აჯანყება.
66-71 წწ.

მილიარსიუმი. ვერცხლი. 320 წ. 5.42 გრ.

დირჰემი. ვერცხლი. არაბეთის ხალიფატი. სამა-
ნიდები. IX საუკუნის დასასრული.

ამა თუ იმ ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ისტორიის საკითხების შეფასებისთვის საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს ძველებური მონეტების მეცნიერულ შესწავლას. ერთი შეხედვით ამ ცივ, ზოგჯერ უხეშად დამუშავებულ ლითონის ნაჭრებს, მთელ რიგ მნიშვნელოვან საკითხებში გარკვეულობის შეტანა შეუძლია. ეს თუ ის ლითონის მონეტა წერილობით წყაროებთან ერთად, გარდასულ დროთა დიდმნიშვნელოვანი დოკუმენტია. მაგრამ როგორც წყაროს, მას გარკვეული თავისებურება და, შეიძლება ითქვას, უპირატესობაც ახასიათებს. ფულის გამოშვების უფლება, როგორც წესი, სახელმწიფოს კომპეტენციაა, ამდენად, მონეტა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის მქონე საბუთია. აქედან გამომდინარე ფული, მართალია, ძუნწ ფორმებში, მაგრამ ობიექტურად ასახავს ამა თუ იმ ისტორიულ მოვლენას, რამდენადაც ის დაზღვეულია ავტორის სუბიექტური შეხედულებებისა და ტენდენციისაგან.

პირველი ფულადი ნიშნების, ზოგადად საკრედიტო სისტემის წარმოშობისა და განვითარების თავისებურების კვლევა ეკონომიკური მეცნიერების ყურადღების ცენტრშია. აღნიშნულ საკითხებს ეძღვნება მრავალი მეცნიერული ნაშრომი, სადაც მეტნაკლები სიზუსტითაა გაშუქებული მოცემული სფეროს ცალკეული ასპექტები. ფაქტია, რომ ფულადი სისტემა ერთ-ერთ ურთულეს და საინტერესო სფეროს წარმოადგენს, რომელიც განვითარების თავისებურებებით ხასიათდება.

1. მოსიაშვილი ვ., ჭელიძე მ. ნუმიზმატიკა და ბონისტკა. თბ., გამომცემლობა „დანი“, 2015.

2. <http://piastri21.ru/novosti/samyie-drevnie-monetyi-v-mire>

3. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%8B%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%82%D1%8B>

4. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%BC%D0%BE%D0%D0%B5%D1%82%D1%8B>